

STILUL „PROVERBIAL”

Doina Marta Bejan

„Stilul proverbial” este în majoritatea limbilor naturale consolidat și conservator, reprezentând o variație a limbajului popular, fiind considerat un stil închis. Prin „stil închis” trebuie să se înțeleagă un ansamblu de particularități de conținut și de expresie, finit și relativ redus ca număr de elemente specifice, cu structuri fixe de combinare, în care inovațiile sub raportul noilor tipare nu sunt, în general, acceptate. De fapt, orice stil „închis”, cu tipare abstracte, are posibilitatea de a genera, teoretic la infinit, un număr de texte concrete. În limitele tiparelor existente, limba creează mereu structuri frazeologice care tind să se fixeze, iar multe dintre ele au șansa de a deveni proverbe dacă, pe lângă condițiile lingvistice, necesare în primul rând, vor ajunge să le satisfacă și pe cele extralingvistice reunite sub termenul „tradiție”.

Din perspectivă structurală, „tiparele proverbiale” formate și consacrate în limbajul popular s-au putut extinde și în alte variante ale limbii, în speță limba literară (care acceptă includerea de texte și de tipare proverbiale). Deși „stilul proverbial” este „închis”, corpusul de texte este în permanență „deschis”, deoarece modelele (tiparele) proverbiale sunt atât de evidente și de productive, încât s-ar putea „vorbi de o adevărată *competență și performanță* paremiologică la vorbitorii unei limbi” (Tabarcea, 1982: 52). Structura limbii furnizează elemente pentru realizarea performanței proverbiale. Potențial, proverbul există în orice frază care îndeplinește anumite condiții. Mulți creatori au intuit acest fapt, iar cultura română cunoaște cazul tipic al lui Cilibi Moise, creator de pilde, maxime și aforisme, care a lansat în circulație sute de texte paremiologice modelate după cele existente, bazându-se pe specularea unor caracteristici ale structurii limbii: *Acela care deosebește om de om nu este om* (aici se valorifică polisemia cuvântului *om*, dar trebuie să se aibă în vedere și modelele *Omul e om* sau *Om la om nădejde trage*). I.L. Caragiale îl pune pe celebrul personaj Mitică să creeze aforisme după model proverbial: „Ți-ai cumpărat o blană nouă. Te întâlnești cu Mitică. În loc de s-o porți sănătos! îți zice: Bravos! *Blană ai, acum junghi îți mai trebuie!*”; Mitică, în compania unei amice, așteaptă să treacă tramvaiul, și tramvaiul nu mai trece. „– Ah! domnișoară, *toate trec în lumea aceasta, numai tramvaiul nu trece.*” (apud Tabarcea, 1982: 53).

În limbajul presei (și în limbajul publicitar, astăzi) s-a manifestat o tendință vădită spre „proverbializare” încă din secolul al XIX-lea, prezența locuțiunilor și proverbelor fiind apreciată ca o apropiere a stilului publicistic de limba vorbită (Andriescu, 1979: 158 – 162). Sesizarea intuitivă a trăsăturilor formale ale proverbului, utilizat ca mijloc de persuasiune și de atragere a atenției publicului totodată, a putut favoriza tendința creativă în materie de proverbe. Mai ales „titlurile unor articole de presă sunt formulate proverbial (înțelegându-se prin aceasta atât un model preexistent, imitat, cât și crearea de tipare noi), urmărindu-se o anume strategie în scopul captării receptorului.” (Tabarcea, 1982: 55). Se utilizează titluri alcătuite din:

-citarea de proverbe: *Una caldă, alta rece* (Revista 22, XVIII,nr.12, 20–26 martie 2007);

-combinarea proverbelor, cu obținerea efectelor ironice: *Minciuna are picioare scurte și totuși, uneori, adevărul șchioapătă* sau *Țara arde, dar nu se predă* (www.adevărul.ro);

- modelarea pe tipare paremiologice a unor adevărate variante: *La așa știri, așa public* (*Dilema veche*, III,nr.109, 24 feb. – 2 mart. 2006, p.3) – recunoaștem modelul : *La așa stăpân, așa slugă*; exemplele care urmează se regăsesc în textul articolului: **Maculatura rămâne tot maculatură, fie că e finanțată cu bani de stat, precum „Era socialistă”, fie cu bani privați.** (*România literară*, nr. 14/7 aprilie 2006) – modelul este evident *Prostu-i prost, nu ai ce-i face*; un alt exemplu: *Într-o abordare strict instituțională (cât de firească, în fond!) „dosarul” statuii lui Caragiale ar fi riscat să zacă și să se prăfuiască în vreun dulap la Ministerul Culturii, lăsându-ne tuturor, mai mult ca sigur, gustul amar al inutilității... Așa cum de atâtea ori s-a întâmplat, se întâmplă și se va întâmpla căci, vorba Maestrului – încă de la 1894: **Reforma trece, nărvurile rămân!*** (*Dilema veche*, III,nr.109, 24 feb. – 2 mart. 2006, p.21) recunoaștem modelul *Apa trece, pietrele rămân*;

- substituirea unui cuvânt sau adăugarea unor determinanți inexistenți în textul atestat al proverbului, ajungându-se la variante provenite prin modificarea structurii proverbului: *Câte bordeluri, atâtea obiceiuri* (*Dilema veche*, II, nr.87, 16. – 22 septembrie 2005, p.1), în care se recunoaște proverbul *Câte bordeie, atâtea obicei*; **Laptele neprins, negustor cinstit** (www.adevărul.ro); *Nimeni nu e mai presus de care lege?* (*Dilema veche*, III, nr.109, 24 feb. – 2 mart. 2006, p.4);

- fragmentarea proverbului în titlu, articolul respectiv fiind, prin conținut, dezvoltarea părții care lipsește din proverbul titlu: *Cu un ochi mă bucur....*

....*dar cu celălalt plâng.* (*Dilema veche*, III,nr.109, 24 feb. – 2 mart. 2006, p.21)-textul articolului despre reamplasarea satului dramaturgului I.L.Caragiale în peisajul capitalei, începe chiar cu continuarea proverbului;

- combinarea de procedee, la fragmentarea proverbului adăugându-se o „replică”, situație des întâlnită și în corpus: *Cu un ochi mă bucur....*

....*dar cu celălalt plâng. Și vă garantez că n-ar fi cu puțință altfel. Cutez chiar a spune că, dacă aș avea patru ochi, unul singur și-ar permite să râdă, iar ceilalți trei și-ar lăcrima* tristețea... *mai departe.* (*Dilema veche*, III,nr.109, 24 feb. – 2 mart. 2006, p.21).

Un alt exemplu: *La pomul lăudat...*

De data asta, la pomul lăudat merită să mergi cu un sac mare, pentru că fiecare va găsi cu ce să-l umple. N-au rămas prea multe documente în legătură cu Pomul Verde, primul teatru de limba idiș din lume, înființat de Avram Goldfaden la Iași, în 1878. (*România literară*, nr. 7/22 – 28 februarie 2006) – dezvoltarea titlului contrazice forma cunoscută a proverbului: *La pomul lăudat să nu mergi cu sacul.*

Prin astfel de procedee se realizează nu numai utilizarea proverbelor în discursuri de diverse tipuri, dar și creații de elemente noi. Exemplele de mai sus, la care s-ar mai putea adăuga multe altele, sunt suficiente pentru a demonstra „atât capacitatea performativă a tiparelor proverbiale,cât și expansiunea proverbului din varianta în care structural și cronologic a luat naștere”. (Tabarcea, 1982: 55).

Cu toate acestea, rămân cu statut de proverbe numai acele texte care îndeplinesc cerințele „stilului proverbial”, formulate de Cezar Tabarcea (1982:83 – 84), și anume:

- Proverbul este un *enunț lingvistic*, adică o secvență fonică limitată prin pauze și caracterizată printr-un contur intonațional, care poartă o anumită informație semantică, fiind deci o comunicare.

- Proverbul cuprinde în formularea sa o *structură logico semantică* particulară, fixă. Operând orice modificare a acesteia (substituirii, permutări), enunțul respectiv nu mai este recunoscut ca proverb, ci este perceput ca un „joc verbal”.

- Proverbul este o *expresie recurentă* (o „izolare”) a cărei apariție în discurs este marcată prin elemente segmentale specializate cu rolul de a schimba planul de referință, sau prin procedee suprasegmentale: pauze semnificative, intonații specifice; intră aici toate „mărcile introductive” ale proverbului, care semnalizează receptorului introducerea unei secvențe deosebite față de enunțul care formează macro-textul.

- În momentul enunțării sale, proverbul *se referă metaforic la o situație* (concretă sau transpusă într-un enunț lingvistic). În afara enunțării propriu-zise, el denumește și definește o clasă de împrejurări concrete, folosind trăsăturile acestora extrase prin generalizare, pe care le lexicalizează și înglobează în expresia sa. Interpretarea denotativă a enunțului proverb sau absența mărcilor introductive dezorganizează întreaga semantică a discursului în care proverbul se intercalează și are ca efect redundanțe nefuncționale. (În proverbe se regăsesc toate figurile de stil pe care retoricile le enumeră în mod curent.)

În lucrarea citată (Tabarcea, 1982: 205) se atrage atenția asupra faptului că proverbele pot apărea fără a perturba comunicarea în texte aparținând diverselor stiluri funcționale, pentru că autorii recurg la anumite „strategii” din dorința de a-și câștiga publicul. Prezența proverbului în diverse tipuri de comunicare, în diverse limbaje este posibilă dacă se acceptă conținutul și funcția practică a acestuia.

Concepția modernă asupra stilurilor funcționale nu mai impune necesitatea unui stil „pur”, iar introducerea conceptului de „idiostil” care „nu poate exista decât în măsura în care include măcar două limbaje diferite” (Coteanu, 1975:81), elimină această condiție; în timp ce retorica tradițională presupune poziția emițătorului numai ca reprezentant al unui *stil dat*, pre-existent și normat, stilistica funcțională, pornind de la distincția *langue/parole*, vede la vorbitor un proces de codificare pe baza cunoașterii întregului sistem al limbii. Ca urmare, proverbul poate fi considerat ca element al unui idiostil, ceea ce înlătură necesitatea unui domeniu specific pe care ar trebui să-l acopere stilul proverbial, stil care poate fi prezent la orice vorbitor și în orice domeniu de activitate.

Bibliografie

- Andriescu, Al., (1979), *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Editura Junimea, Iași
Coteanu, Ion, (1973), *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei R.S.R., București
Ruxăndoiu, Pavel, (1966), „Aspectul metaforic al proverbelor”, în *Studii de poetică și stilistică*, București
Tabarcea, Cezar, (1982), *Poetica proverbului*, Editura Minerva, București

Abstract

A proverb is, first of all, an act of language. The creation of the proverb-text is related to the existence of 'proverbial patterns', which allows for the extension of their usage from the colloquial and familiar styles, in the journalistic jargon, in advertising slogans and in the work of certain writers. Based on these aspects one can speak of a "closed" proverbial style, but with an "overt" corpus which the current paper approaches.

Résumé

Avant toute autre chose, le proverbe est un acte de langage. La création d'un proverbe-text est liée de l'existence des, modèles proverbiales qui assurent l'extension de leurs utilisation du style colloquial au style familier, l'argot journalier, des formules publicitaires et dans l'oeuvre de certains auteurs. En vertu de ces aspects on peut parler d'un style proverbial „ferme”, mais avec un corpus „ouvert” que l'article vient d'illustrer.

Rezumat

Proverbul este, înainte de orice, un fapt de limbă. Apariția textului-proverb este legată de existența unor „tipare proverbiale”, ceea ce permite extinderea folosirii lor din limbajul popular familiar, în limbajul jurnalistic, în sloganurile publicitare și în opera anumitor scriitori. În virtutea acestor aspecte se poate vorbi de un stil proverbial „închis”, dar cu un corpus „deschis”, pe care articolul de față îl ilustrează.